

Omsorg

Michael 2010; 7: 167-70.

«Den disiplinerte godhet er ikke bare en etteraping av det gode. En kan også voldta den andres og sin egen sjel med sin godhet. En tar [verken hensyn] til den andres eller til sin egen urørlighetszone. Det er vondt for begge parter [...] Det er ikke godt når normene universaliseres og godheten disiplineres. Men det er godt nok når spørsmålet vendes utover mot den andre – hvordan handle best mulig i den kulturelle sammenhengen som vi står i – men der den nødvendige prøvestenen er den etiske fordrings godhet formulert i den gylne regel. Da er disiplinen for den andres skyld, og ikke for den kulturbestemte godhetens skyld.» (1).

Filosofen og sykepleieren Kari M. Martinsen tematiserer her både omsorg som fenomen og omsorgens sammenhenger og vilkår på en tankevekkende måte, uten at selve begrepet omsorg nevnes. Spørsmål knyttet til omsorgens grunnleggende relasjonelle natur, og hvordan omsorg forholder seg til etikk, normer og kultur, og til intimitet og avstand, til godhet, disiplin og endog disiplinert godhet, reises uvilkårlig hos leseren av denne fortattede lille betraktningen som rommer så mye. Alle disse spørsmålene reises også på ulike måter av de forskjellige bidragsyterne til denne utgaven av tidsskriftet *Michael Quarterly*.

Den empiriske bakgrunnen for de ulike artiklene er mangfoldige, fra studier i sykehus, sykehjem og hjemmebaserte tjenester, til fokus på lærebøker og politiske, religiøse og fagpolitiske tekster. Metodisk spenner bidragene fra intervju og deltakende observasjon til analyse av tekster. Teoretisk er spennvidden enda større, selv om én viktig fellesnevner går igjen: Dette tidsskriftnummeret eksemplifiserer klart Kari Martinsens inspirasjon for omsorgsteori og for problematisering av etikkfeltet i norske og nordiske helsefaglige og medisinske miljøer. For et flertall av bidragsyterne har hennes

jevnlige og inspirerende «lesegrupper», der filosofiske og fagkritiske tekster skal leses langsomt i fellesskap, vært et rikt og stimulerende forum for akademiske refleksjoner og for livet generelt. Et annet viktig utgangspunkt for dette tidsskriftnummeret har vært forskningsgruppen «Omsorgens grunnlag, fenomener og vilkår», en gruppe som inngår i «Senter for omsorgsforskning Vest» og ledes av førsteamanuensis Maj-Britt Råholm ved Høgskolen Stord-Haugesund.

At omsorg har sitt grunnlag i selve livet, i mennesket eksistens og livsvilkår, og at mennesker er fra fødselen av satt inn i omsorgsrelasjoner, synes som en felles antakelse, eksplisitt eller implisitt, hos alle forfatterne. Hvilke større filosofiske og livsanskuelsesmessige sammenhenger man tenker dette inn i, varierer naturlig nok. Det gjør også hvordan fenomenet omsorg kan beskrives, og hvordan og under hvilke betingelser omsorg kommer til uttrykk. Når det gjelder hvordan fenomenet omsorg kan forstås, kommer det fram ulike fargenyanser i de ulike bidragene, blant annet ut fra hvilke andre begreper som omsorg settes i spill med. Gjennom dette fremkommer ulike sider av hva omsorg kan være og ikke kan være.

I Furnes og Martinsens artikkel relateres sorg og omsorg til hverandre, der et kritisk søkelys rettes mot ulike faglige og vitenskapelige tenkemåter knyttet til sorg og sørgende. Den argumenterer for erfaringsnærhet og et utgangspunkt i den enkelte sørgendes erfaring som forutsetninger hos dem som skal hjelpe for at den sørgende skal bli ivaretatt. I Alvsvågs bidrag relateres kjærlighet til omsorg på en kompleks måte, inspirert av filosofen og presten Knud Eilert Løgstrup, der fordringen om nestekjærlighet hjelper oss hvor den naturlige spontane kjærlighet ikke kommer til uttrykk. Denne fordringen får samfunnsskapt «krykker» å støtte seg til, og er også på andre måter innfelt i samfunn og kultur. Samtidig som en «kjærlighetens logikk» kan uttrykkes innen profesjonelle rammer, så er også muligheten der for at lært nestekjærlighet kan uttrykkes uten kjærlighet. Dette er også et tema i Roxbergs artikkel, der det argumenteres for at trøst og omsorg hører naturlig sammen. Likevel finnes det dårlig trøst som kan gis ut fra den beste vilje og de beste intensjoner. På det grunnlaget skiller hun mellom den omsorgsfulle trøst, som en nærværende trøst, og den stumme, tomme og ikke-omsorgsfulle trøst.

Både Førlands artikkel og artikkelen til Boge, Martinsen og Kristoffersen tematiserer på ulike måter hvordan disiplin, som i følge Martinsen kan være «for den andres skyld», kan bli til omsorgens motsats, slik Løgstrup forstår omsorg. På den annen side illustrerer nettopp Boge, Martinsen og Kristoffersens artikkel en side ved mangetydigheten i omsorgsbegrepet, ved at profesjonell og statlig omsorg kan betraktes som å ha normerende og kontrollerende siktemål og virkning.

Giske relaterer i enda større grad begrepet makt til omsorg, der profesjonell makt i det godes tjeneste gir grunnlag for tillit og omsorg hos mennesker som er sårbare og avhengige. Derimot kan profesjonell makt også, gjennom at pasienten tingliggjøres, stå i veien for god omsorg. Som for Giske er tillit også et vesentlig tema hos Veatne. Med utgangspunkt i Martinsen argumenterer hun for at man som profesjonell hjelper må gjøre seg den annens tillit verdig gjennom at en personorientert profesjonalitet er i vekselvirkning med ens profesjonelle faglighet og gjennom det gir rom for omsorg.

Dette berører i høyeste grad også omsorgens vilkår. Tingliggjøring av mennesker i en trengende og sårbar posisjon er på forskjellige vis også tematisert hos Midtbø og Hauge og Kyte og Hauge. Kyte og Hauge argumenterer for at innsatsstyrt finansiering gjennom DRG-systemet, et system der diagnoser fokuseres til fortrensel for en helhetlig sykdomsforståelse, og der omsorg og samhandling ikke er relevante dimensjoner, tingliggjør både pasientene og virksomheten på bekostning av omsorgsrelasjoner og på bekostning av et godt faglig og menneskelig engasjement. Midtbø og Hauge tar utgangspunkt i filosofen Hans Skjærvheims forståelse av «den tre – leddede dialog» og demonstrerer hvordan dialogen kan hindre at eldre syke og andre hjelpetrenge blir kalkulerbare ting. En slik dialog basert på en subjekt-til-subjekt-relasjon kan få hele mennesket, og ikke bare problemer hos den hjelpetrenge, til å tre frem for og engasjere den profesjonelle hjelperen.

På andre måter er også Førland og Jacobsen opptatt av omsorgens vilkår. Førland har et klart fokus på kulturelle og samfunnsmessige rammer for omsorg, både i forhold til holdninger og sosiale normer generelt, og knyttet til organisatorisk kompleksitet i pleie- og omsorgstjenestene. Organisatoriske rammer, som kan være støttende omstendigheter for omsorg, kan også bli midler til undertrykkelse og ordninger som hindrer ivaretagelse av livet. Jacobsen ser især på hvordan omsorg finner sted innenfor arkitektoniske og fysiske omgivelser, og hvordan disse omgivelsene spiller sammen med sosiale og kulturelle faktorer på måter som både muliggjør og vanskeliggjør omsorg i profesjonell praksis.

Litteratur

1. Martinsen K. Angår du også meg? Etisk fordring og disiplinert godhet. I: Alvsvåg H, Førland O. *Engasjement og læring. Fagkritiske perspektiver på sykepleie*. Oslo: Akribe, 2007, 315-44. (sitat s. 338)

Frode F. Jacobsen
dr. polit., sykepleier og antropolog,
Førstemanuensis ved Institutt for sykepleie og forskningsleder ved Senter for
omsorgsforskning, Høgskolen i Bergen;
Førstemanuensis II ved Betanien Diakonale Høgskole, Bergen.
ffj@hib.no